

Шарко В.Д. Самоїленко О. Запам'ятовування як етап пізнання та вимоги до його здійснення під час навчання Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції [«Актуальні проблеми природничо-математичної освіти в середній і вищій школі», (Херсон, 15-16 вересня 2016 р.) / Укладач : В. Д. Шарко. – Херсон : Вид-во ХНТУ, 2016. – С. 143-146.

ЗАПАМ'ЯТОВУВАННЯ ЯК ЕТАП ПІЗНАННЯ ТА ВИМОГИ ДО ЙОГО ЗДІЙСНЕННЯ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ

Шарко В. Д. Самоїленко О.
Херсонський державний університет

На всіх етапах розвитку школи проблема підвищення якості фізичної освіти не втрачала своєї актуальності. Перехід до інформаційного суспільства, в якому підвищується роль знань в житті людини, ще більше загострив цю проблему і обумовив необхідність підсилення уваги науковців, методистів і вчителів до її розв'язання.

Серед багатьох показників якості знань «міцність» посідає особливе місце. Її набуття пов'язане з запам'ятовуванням навчального матеріалу. У вимогах до оцінювання навчальних досягнень учнів [1] її включено до системи показників результативності навчання, до складу якої окрім міцності входять повнота, глибина, системність і гнучкість знань. Згідно визначення, наведеного у [1], міцність знань характеризує тривалість збереження їх у пам'яті, відтворення в необхідних ситуаціях. Зважаючи на це, зв'язок між міцністю й іншими показниками якості знань очевидний: від міцності знань залежить ступінь виявлення їх повноти, глибини, системності й гнучкості.

Актуальність проблеми підвищення ефективності запам'ятовування навчального матеріалу визначається її теоретичним і практичним аспектами. Теоретичний виявляється у тому, що у сучасній педагогіці і психології існують різні підходи до трактування проблеми розвитку пам'яті, формування міцності знань і, відповідно, незгодженість пропонованих шляхів формування міцних знань учнів. Практичний аспект пов'язаний з тим, що сучасна школа, використовуючи традиційні способи і прийоми засвоєння учнями знань, все ж не забезпечує міцного оволодіння ними. Тому необхідним є обґрунтування і впровадження у практику педагогічних технологій, спроможних забезпечити формування в учнів міцних і ґрунтовних знань.

Зважаючи на те, що запам'ятовування є одним з етапів засвоєння фізичних знань, виникла потреба з'ясування структури процесу їх набуття.

Вивчення літератури [2-6] дозволило встановити, що існують певні розбіжності у визначенні етапів засвоєння знань. Підтвердженням цьому є таблиця 1, в якій зазначено: аспект підходу до визначення етапів процесу засвоєння знань, прізвище науковця, який його запропонував, і перелік етапів.

Таблиця 1

Структура процесу засвоєння знань

№	Вчений, аспект	Етапи/стадії в засвоєнні знань
---	-------------------	--------------------------------

1.	Я.Аткінсон Психологічні компоненти засвоєння знань [2, с.59].	- позитивне ставлення до учнів; - безпосереднє чуттєве ознайомлення з матеріалом; - мислення як процес активного опрацювання матеріалу; - запам'ятовування, збереження і відтворення отриманої інформації
	В.Крутецький Дидактичний підхід з позиції станів учнів під час засвоєння знань [3, с.29].	- увага учнів, їхній інтерес до змісту навчання; - чуттєве ознайомлення з навчальним матеріалом - осмислення і розуміння всіх зв'язків і відношень, включення нового матеріалу в систему яка вже є в досвіді учня - конкретність установки на умови запам'ятовування (мета, можливість використання у практиці тощо) та включення в активну власну діяльність
	С.Рубінштейн Процедура засвоєння знань [4, с.263].	- початкове ознайомлення з матеріалом або його сприймання в широкому розумінні; - осмислення, запам'ятовування; - спеціальна робота, пов'язана із закріпленням матеріалу; - опанування матеріалу - можливість оперувати ним у різних умовах
	В.Ягулов [5, с.160] Дидактичний супровід процесу засвоєння знань	1 етап. Сприймання й осмислення навчального матеріалу 2 етап. Організація вправ на застосування знань на практиці та формування умінь і навичок. 3 етап . Повторення, узагальнення і систематизація вивченого матеріалу з метою поглиблення знань та удосконалення практичних умінь та навичок.
	Методичне забезпечення засвоєння знань під час навчання [6, с.134].	1 група етапів включає: актуалізацію опорних знань, мотивацію, сприймання нового матеріалу, аналіз і осмислення засвоєних понять; 2 група етапів: цілеспрямоване запам'ятовування, застосування знань в стандартних, а потім - у порівняно більш складних (застосування отриманих знань і вмінь при розв'язуванні практичних задач); 3 група етапів включає: узагальнення і систематизацію знань.

Аналіз наведених етапів засвоєння знань та їх функціонального призначення свідчить, що в них безпосередньо чи опосередковано представлений етап запам'ятовування, у здійсненні якого приймає участь пам'ять, яка *включає процеси запам'ятовування, зберігання, забування та відтворення*. Завдяки складним психічним процесам пам'ять забезпечує активне оволодіння і здатність засвоювати й використовувати потрібну інформацію, яка збагачує досвід людини. Запам'ятовування пов'язане з засвоєнням і накопиченням індивідуального досвіду. Його використання вимагає відтворення запам'ятованих знань і вмінь. З цих підстав у методиці навчання будь-якої дисципліни наголошується, що важливим у навчанні є не лише набуття знань, а й формування способів їх отримання. Отже, запам'ятовування зберігає у пам'яті людини не лише інформацію, а й уміння виконувати певні дії. Воно базується на глибокому і всебічному розумінні засвоєних знань. Запам'ятовування часто здійснюється шляхом *повторення* — відтворення вивченого матеріалу. При цьому воно може бути *пасивним*, коли учень сприймає те, що і сприймав раніше, чи *активним*, коли учень самостійно відтворює знання: переказує вголос чи про себе, дає усні відповіді на питання підручника, складає план прочитаного, тези тощо.

З точки зору часу, який виділяється на запам'ятовування, виділяють запам'ятовування *концентроване*, яке здійснюється за одним присідом, і *розсосереджене*, коли засвоєння навчального матеріалу здійснюється декількома прийомами і розсосереджується в часі. При концентрованому

запам'ятовуванні знання переходять в оперативну, короткотривалу пам'ять і швидко забуваються. Розсосереджене запам'ятовування сприяє переведенню знань у довготривалу пам'ять. Саме тому використання учнями прийомів розсосередженого запам'ятовування є результативнішим.

Важливою умовою забезпечення знань учнів є запам'ятовування не лише як відтворюючої діяльності, а як діяльності, в якій розкриваються і осмислюються нові деталі виучуваного матеріалу - деталі, які за первинного сприймання не помічалися. Значимим при цьому є наведення власних прикладів і фактів, вироблення умінь передавати матеріал своїми словами, осмислення його світоглядної, моральної, естетичної, екологічної спрямованості.

Суттєвою умовою успішного запам'ятовування є його *довільність*, що спричиняє мобілізацію вольових зусиль учня з метою міцного засвоєння навчального матеріалу. Правильна організація процесу запам'ятовування дозволяє домогтися засвоєння теоретичного матеріалу учнями, попереджає його механічне зазубрювання, сприяє глибшому осмисленню знань, розвиває мислення, пам'ять, морально-вольові якості.

Співставляючи різні трактування проблеми розвитку процесів запам'ятовування у школярів, доцільно відзначити деякі їх характерні особливості. В основному всі автори, вказують на важливість повторення, закріплення навчального матеріалу, формування позитивних мотивів навчання, активізацію пізнавальної діяльності учнів у процесі навчання та ін.

Процес запам'ятовування проходить інтенсивніше за умови залучення дітей до активної розумової діяльності, використання ними операцій порівняння, аналізу, синтезу, класифікації, узагальнення. Те, що учень має засвоїти міцно, вимагає самостійного застосування знань або умінь. Диференційований підхід до рівнів засвоєння навчального матеріалу створює умови для міцного оволодіння саме головними знаннями, запобігає перевантаженню дитячої пам'яті механічним заучуванням другорядного матеріалу.

Міцність засвоєння учнями навчального матеріалу залежить не тільки від об'єктивних факторів: змісту і структури цього матеріалу, але й від суб'єктивного ставлення учнів до даного матеріалу, процесу навчання, вчителя; організації навчання та часу навчання. Суттєво впливають на міцність знань активність і самостійність учнів, урахування їхніх вікових та індивідуальних особливостей, забезпечення потреби в емоційній підтримці розумових зусиль.

Міцності засвоєння навчального матеріалу сприяють вправи і повторення, що проводяться систематично. Узагальнюючи результати досліджень, І. Подласий [6] формулює 28 правил навчання і пам'яток, що сприяють підвищенню якості запам'ятовування матеріалу. Наведемо деякі з них.

1. Матеріал, який потрібно запам'ятати, розміщайте в короткі ряди.
2. Запобігайте закріпленню в пам'яті неправильно сприйнятого матеріалу або того, що учень не зрозумів.
3. Пам'ятайте, що забування вивченого найбільш інтенсивно відбувається зразу ж після навчання, тому час і частина повторень повинні бути узгоджені з психологічними закономірностями забування.

4. Контролюйте внутрішні і зовнішні фактори, що відволікають увагу учнів.
5. Формуйте інтерес і позитивне ставлення учнів до навчання.
6. Використовуйте диференційований підхід до вивчення навчального матеріалу.
7. Повторення і закріплення вивченого проводьте так, щоб активізувати не тільки пам'ять, але й мислення і почуттєву сферу школярів. Широко використовуйте картки, таблиці, схеми, довідники, словники, пам'ятки, кадри діафільмів, діапозитивів, відповіді до вправ та ін.
8. Щоб звільнити учнів від заучування матеріалу допоміжного характеру, привчайте їх користуватися різними довідниками, енциклопедіями і т. ін.
9. З метою зміцнення знань залучайте учнів до самостійного повторення.
10. При переході від роботи з одним матеріалом до роботи над іншим робіть невеличку перерву, відпочивайте від розумової роботи.
11. Під час виконання вправ запобігайте втомлюваності учнів. Не допускайте перевантаження пам'яті.
12. Засобом боротьби з забуванням знань є використання їх у подальшій навчальній та практичній діяльності.

Література

1. Наказ МОН №371 від 05.05.2008 р. «Про критерії оцінювання навчальних досягнень учнів у системі ЗСО» - Електронний ресурс.- Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua>
- Аткінсон Я. Человеческая память и процесс обучения/Я.Аткінсон. - М.: Наука, 1980. - 144 с.
- Елькін Д.Г. Психологія і педагогіка пам'яті/Д.Г.Елькін. - К.: Вища школа, 1948. – 288 с.
- Скрипченко О.В. та ін. Вікова та педагогічна психологія/ О.В.Скрипченко. - К.: Либідь, 2001. - 388 с.
- Ягупов В.В. Педагогіка: Навч. Посібник/ В.В.Ягупов. - К.: Либідь, 2003. - 560 с.
- Подласый И.П. Педагогика. В 2 кн/ И.П. Подласый. - М.: ВЛАДОС, 1999. - Кн.1: Общие основы. Процесс обучения. - 576 с.